

Conclusie

Over de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede

Ingrid Christoffels, Pieter Baay (ecbo)
Ineke Bijlsma, Mark Levels (ROA)

1 CONCLUSIE

Mensen die laaggeletterd zijn hebben grote moeite met lezen en schrijven. Laaggeletterdheid heeft zowel maatschappelijke als financiële gevolgen: laaggeletterden vormen zodoende een kwetsbare groep in onze maatschappij. Is hierdoor bij hen ook sprake van armoede? In dit rapport hebben we een gedetailleerd beeld gegeven van de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede. Dat hebben we gedaan aan de hand van feiten en cijfers over inkomen van gezin en individu en over kans op armoede. We hebben kenmerken van laaggeletterden beschreven en verschillende factoren in kaart gebracht die te maken hebben met laaggeletterdheid en inkomen, maar ook met materiële en immateriële uitkomsten en omgevingsfactoren.

1.1 Laaggeletterdheid en armoede

De hoofdconclusie van dit onderzoek is helder: laaggeletterden zijn vaker arm dan niet-laaggeletterden, ook wanneer we rekening houden met een aantal achterliggende factoren. Armoede en laaggeletterdheid zijn gerelateerd.

Uit de internationale literatuur blijkt dat er veel verschillende manieren zijn waarop armoede en laaggeletterdheid elkaar kunnen beïnvloeden en wellicht versterken. De analyses in dit rapport geven inzicht in de relaties tussen vele factoren die mogelijk van invloed zijn op de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede.

Uit deze analyses blijkt dat laaggeletterden over een substantieel lager inkomen kunnen beschikken dan niet-laaggeletterden. Dit is niet alleen het geval voor individueel inkomen maar ook voor huishoudensinkomen. Er is dus geen indicatie dat laaggeletterden veel financiële compensatie ondervinden van het huishouden. Verder bleek dat in de drie onderzochte jaren 19% van de laaggeletterden ten minste één jaar moest rondkomen van een inkomen dat onder de armoedegrens lag. Dit percentage is ongeveer twee keer zo groot als voor niet-laaggeletterden. Ook bleek ruim 6% van de laaggeletterden langdurig arm, ten opzichte van 2,5% van niet-laaggeletterden. Laaggeletterden blijken in vergelijking met niet-laaggeletterden ook bijna drie keer zo vaak afhankelijk te zijn van een uitkering.

In deze context is het opvallend dat laaggeletterden niet vaker werkloos zijn. Zij hebben echter wel banen met een gemiddeld lagere arbeidsstatus dan niet-laaggeletterden, hetgeen het inkomensverschil kan verklaren. Ook zijn zij vaker inactief in de zin dat zij niet werken, naar school gaan of een cursus volgen. Laaggeletterden hebben vaker laagopgeleide ouders wat een aanwijzing is voor een lagere sociaal economische status.

De relatie tussen armoede en laaggeletterdheid is complex en wordt deels beïnvloed door achtergrondvariabelen zoals een migratieachtergrond. Eerste generatie allochtonen zijn bovengemiddeld vaak laaggeletterd en bovengemiddeld vaak arm. Voor deze mensen zou het verband tussen armoede en laaggeletterdheid een schijnverband kunnen zijn. Immers, zowel hun positie onder de lage-inkomensgrens als hun laaggeletterdheid kunnen worden gedreven door factoren die met hun migratiegeschiedenis te maken hebben. Maar zelfs als we statistisch controleren voor verschillen tussen geslacht, migratiegeschiedenis, leeftijd, werkverband en de sociaal-economische status van de woonwijk, hebben laaggeletterden een hogere kans op armoede dan niet-laaggeletterde mensen.

1.2 Immateriële uitkomsten

Het onderzoek laat duidelijk zien dat laaggeletterdheid ook van invloed is op sociale inclusie en andere immateriële uitkomsten. Laaggeletterden blijken minder vrijwilligerswerk te doen, hebben minder sociaal vertrouwen, ervaren minder politieke effectiviteit en een slechtere gezondheid. Laaggeletterdheid heeft daarnaast een versterkend effect op de relatie tussen armoede en gezondheid. Het verbeteren van de taalvaardigheid zou dus niet alleen kunnen bijdragen aan betere perspectieven op de arbeidsmarkt en vermindering van armoede. Verbetering van geletterdheid kan mogelijk ook bijdragen aan de mate waarin men zich onderdeel voelt van de samenleving en hoe men de eigen gezondheid ervaart.

Naast de achtergrondfactoren, kenmerken en uitkomsten hebben we ook de woonomgeving meegenomen in dit onderzoek. Uit de literatuur is gebleken dat sociale omgevingsfactoren een additionele risicofactor kunnen vormen voor laaggeletterdheid. Laaggeletterden wonen vaker in een huurwoning en vaker in een wijk met minder sociale status. Deze uitkomst heeft maatschappelijk relevante implicaties. Het duidt er namelijk op dat kinderen van laaggeletterden dus dubbel zijn benadeeld (zie ook Hernandez, 2011). Ten eerste zal het voor laaggeletterde ouders moeilijker zijn om een taalrijke leesomgeving te creëren waarbij ze onder andere minder boeken in huis hebben. Ten tweede is gebleken dat in Nederland de kwaliteit van de school een relatief belangrijk deel van leesprestatie voorspelt, waarschijnlijk omdat er sprake is van een clustering van kinderen met een minder bevoordeelde sociaal-economische achtergrond (Eurydice, 2011). Onze analyses ondersteunen dit beeld. Laaggeletterden hebben een grotere kans om arm te zijn, maar die kans is nog groter als ze in slechtere buurten wonen.

Tot slot hebben we de relatie tussen laaggeletterdheid en armoede nader onderzocht door vier groepen te vergelijken: arme met niet-arme laaggeletterden en arme met niet-arme niet-laaggeletterden. Onder laag- én niet-laaggeletterden blijken niet-armen gemiddeld over een hogere taalvaardigheid te beschikken dan armen. We zien dat de groep die laaggeletterd en arm is consequent de meest kwetsbare positie inneemt: zij hebben een grotere kans op ongezondheid, een relatief laag niveau van sociaal vertrouwen, hebben een verlaagd niveau van politieke effectiviteit of vertrouwen en verrichten minder vaak vrijwilligerswerk. Dit patroon wordt bevestigd door de resultaten van de multivariate regressieanalyses. Uit deze analyses blijkt dat zowel armoede als laaggeletterdheid immateriële uitkomsten voorspellen (sociaal vertrouwen en politieke effectiviteit), maar dat laaggeletterdheid dat in sterkere mate doet. Voor vrijwilligerswerk is alleen laaggeletterdheid van belang en speelt armoede geen rol van betekenis.

1.3 Enkele beperkingen aan het onderzoek

In dit rapport hebben we door verschillende vergelijkingen te maken en de beschikbare gegevens op verschillende manieren te analyseren de relatie tussen armoede en laaggeletterdheid onderzocht.

Er zijn echter ook enkele beperkingen van het onderzoek die voortvloeien uit de beschikbaarheid van gegevens voor dit rapport. Een van de beperkingen is dat de taalmeting uit het PIAAC-onderzoek gaat over functionele geletterdheid. Andere aspecten van taalvaardigheid, zoals schrijfvaardigheid, zijn niet onderzocht.

Verder hebben de gegevens in dit onderzoek betrekking op de káns op armoede. Om nog beter inzicht te hebben in daadwérkelijke armoede is informatie over financiële buffers en schulden relevant. Het is denkbaar dat juist laaggeletterden kwetsbaarder zijn voor problematische schulden omdat zij mogelijk beschikbare informatie over de consequenties van schulden minder goed kunnen gebruiken dan mensen die niet-laaggeletterd zijn.

Verder is er nog een bron van inkomsten niet meegenomen in dit onderzoek, namelijk gemeentelijke toeslagen. In sommige gevallen hebben mensen dus iets meer te besteden, vanwege gemeentelijke bijdragen. Mogelijk hebben juist laaggeletterden minder toegang tot dit soort extra financiële hulp. Indien rekening gehouden zou kunnen worden met al deze factoren, zou wellicht een ander beeld kunnen ontstaan. Het is echter niet waarschijnlijk dat dit een rooskleuriger beeld is dan we hebben laten zien in dit rapport. In toekomstig onderzoek zou het waardevol kunnen zijn om ook schulden en toeslagen nader te onderzoeken. Tot slot is er nog de algemene beperking dat het empirisch vaak niet eenvoudig is om oorzakelijke verbanden vast te stellen, een beperking die ook voor dit onderzoek geldt.

1.4 Tot slot

De achterstand van laagopgeleiden is de laatste 25 jaar gegroeid ten opzichte van hoger opgeleiden en de prognose is dat deze achterstand verder zal groeien (de Graaf-Zijl e.a., 2015). Laagopgeleiden hebben een slechtere positie op de arbeidsmarkt dan middelbaar en hoogopgeleiden, onder andere doordat ze niet beschikken over de kennis en vaardigheden die nodig zijn voor veelgevraagde en goedbetaalde banen. Ontwikkelingen zoals globalisering, flexibilisering van de arbeidsmarkt en het toenemende belang van digitale vaardigheden leiden ertoe dat werkgevers meer eisen stellen aan de vaardigheden van hun werknemers. Goed kunnen lezen en schrijven behoort tot de kernvaardigheden van werknemers. Laaggeletterden zijn niet vaker werkloos dan niet-laaggeletterden, maar wel werkzaam in beroepen met een lagere status. Ze zijn vaak lager opgeleid en vormen dus een kwetsbare groep. Zij kunnen in de toekomst dus nog verder achterop raken. Daarmee neemt voor deze groep ook de kans op armoede verder toe. In dat opzicht is te verwachten dat de armoedeproblematiek onder laaggeletterden eerder toe dan af zal nemen.

Tabel 1.1 Laaggeletterd versus niet-laaggeletterd: inkomen

	Laaggeletterd	Niet-laaggeletterd	Significantie groepsverschil	Effectgrootte (Cohen's d)
Persoonlijk inkomen 2012	€ 18.574	€ 30.154	$p < 0,001$	0,54
Besteedbaar persoonlijk inkomen 2012	€ 13.144	€ 19.305	$p < 0,001$	0,52
Besteedbaar huishoudensinkomen 2012	€ 33.023	€ 41.746	$p < 0,001$	0,44
Gestandaardiseerd huishoudensinkomen	€ 20.830	€ 25.803	$p < 0,001$	0,48

Figuur 1.1 Taalniveau naar armoede en laaggeletterdheid

